

УДК 37.014.5:061.1ЄС:(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11\(25\)-493-502](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11(25)-493-502)

Олянич Валентина Володимирівна доктор історичних наук, професор, кафедра історії та суспільно-економічних дисциплін, Харківська гуманітарно-педагогічна академія, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0002-7880-6579>

Коваленко Вікторія Володимирівна кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри, фундаментальних та медико-профілактичних дисциплін, Міжнародний європейський університет, ННІ «Європейська медична школа», м. Київ, <https://orcid.org/0000-0001-8778-014X>

Філіппова Лариса Валеріївна к.х.н., д.пед.н., доцент, кафедра медичної біохімії та молекулярної біології, медичний факультет, Національний медичний університет імені Богомольця, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0001-7836-4355>

Люльчак Світлана Юріївна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті, Навчально-науковий інститут педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, <https://orcid.org/0000-0001-8437-4226>

АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ВИЗНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ КВАЛІФІКАЦІЙ В ЄС: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Анотація. Сучасний розвиток освітньої системи та кваліфікаційних рівнів потребує докладного розгляду через існування розбіжностей між українською та європейською системами присвоєння освітньої кваліфікації. Особливо ця проблематика актуальна з огляду на євроінтеграційні прагнення України та появу чималої кількості біженців на території Європейського Союзу, що формує відповідні професійно-адміністративні виклики для їх інтеграції до нового соціуму. Мета статті полягає у тому, щоби дослідити перспективи визнання українських кваліфікаційних рівнів у країнах-учасницях ЄС у їх практичному й теоретичному аспектах.

Зближення українського законодавства з європейськими нормами не зняло повністю розбіжностей у тлумаченні професій та їх значення. Проте процес затвердження дипломів, здійснюваний переважно закладами вищої освіти, значно прискорився. Сьогодні, відповідно до міжнародного договору між Європейським Союзом та Україною, для визнання кваліфікації,

присвоєної в Україні, у країнах ЄС достатньо процедури нострифікації диплома, а апостилізація не потрібна згідно з законодавством. Зазвичай ця процедура безкоштовна і не складна: після вибору відповідного університету, який проведе процес нострифікації, подається заява щодо визнання закордонної вищої освіти та присвоєної кваліфікації. В Європейському Союзі ніколи не існувало кваліфікації «спеціаліст», яка протягом тривалого часу існувала в українській системі освіти. Під час нострифікації всі такі дипломи засвідчуються як дипломи «магістрів».

Регламентовані професії, наприклад лікарська, продовжують вимагати додаткової підготовки або складання іспитів. Внаслідок повномасштабної російської агресії у 2022 році ситуація з визнанням українських дипломів змінилася. Біженці, які потрапили до Європи, ініціювали розробку нових європейських документів-інструкцій щодо визнання їхньої професійної кваліфікації в червні 2022 року. Навесні 2023 року було оприлюднено «Звіт про порівняння європейської рамки кваліфікацій і української національної рамки кваліфікацій», який визначає загальні положення та рекомендації для подальшої інтеграції української освітньої системи з європейською. В цьому документі сформульовано план дій щодо визнання українських кваліфікацій, який є важливим кроком для уникнення майбутніх проблем.

Ключові слова: освітні кваліфікації, ЄС, Україна, нострифікація, гармонізація.

Olianich Valentina Volodymyrivna Doctor of History, Associate Professor, Professor of the department of history and socio-economic disciplines, Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0002-7880-6579>

Kovalenko Viktoriia Volodymyrivna PhD in Biology, Associate Professor, Head of Department of Fundamental and Medical Preventive disciplines, European Medical School, International European University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0001-8778-014X>

Filippova Larysa Valeriivna PhD in Chemistry, Doctor of Pedagogical Sciences, associate professor, Department of Medical Biochemistry and Molecular Biology, Faculty of Medicine, O.O. Bogomolets National Medical University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0001-7836-4355>

Liulchak Svitlana Yuriivna PhD in Pedagogy, Associate Professor Department of Innovation and Information Technology in Education, Educational and scientific institute of pedagogy, psychology, training of highly qualified specialists, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, <https://orcid.org/0000-0001-8437-4226>

ANALYSIS OF PROSPECTS FOR THE RECOGNITION OF UKRAINIAN QUALIFICATIONS IN THE EU: FROM THEORY TO PRACTICE

Abstract. The modern development of the educational system and qualification levels require detailed consideration due to the existence of discrepancies in the Ukrainian system of assigning qualifications and a similar system approved within the framework of the European Union. This problem is especially relevant in view of Ukraine's European integration aspirations and the appearance of a considerable number of refugees on the territory of the EU, which creates relevant professional and administrative challenges for their integration into the new society. The purpose of the article is to investigate the prospects of recognition of Ukrainian qualifications in the EU member states at the practical and theoretical stages of implementation.

The harmonization of Ukrainian legislation with European norms did not eliminate the difference in the interpretation of professions and their meaning. The process of approval of diplomas, carried out mainly by institutions of higher education, has been significantly accelerated. Today, in accordance with the international agreement between the European Union and Ukraine, the nostrification procedure of the diploma is sufficient for qualification recognition, and apostillization is not required according to the law. Usually, this procedure is free and uncomplicated: after choosing the appropriate university that will conduct the nostrification process, an application is submitted for the recognition of foreign higher education and established qualifications. In the European Union, there has never been a "specialist" diploma, which was characteristic of the Ukrainian education system for a long time. During nostrification, all such diplomas are certified as "master's" diplomas.

Regulated professions, such as medicine, continue to require additional training or exams. As a result of the new Russian aggression in 2022, the situation with the recognition of Ukrainian diplomas has changed. The majority of refugees arriving in Europe triggered the development of new European guidelines for the recognition of their professional qualifications in June 2022. In the spring report of 2023, the "Report on the comparison of the European qualifications framework and the Ukrainian national qualifications framework" was created, which defined general provisions and recommendations for the further integration of the Ukrainian education system with the European one. This document formulates an action plan for the recognition of Ukrainian qualifications, which is an important step to avoid future problems.

Keywords: qualifications, EU, Ukraine, nostrification, harmonization.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні прагнення України, які актуальні для суспільно-політичного життя країни упродовж останніх років, під час реалізації стикаються з певними труднощами. Подолання цих викликів потребує подальшого дослідження, оскільки через певну консервативність у визначеннях української законодавчої бази гармонізувати її із сучасними європейськими нормами вкрай складно. До того ж, цей процес тривалий, оскільки потребує ґрунтовної розробки, аналізу всіх існуючих варіантів розвитку тощо. Так само існують проблеми з інтеграцією українських норм до європейського права, зокрема щодо тлумачення кваліфікацій, присвоєних в українських закладах освіти. В ЄС існують свої сталі уявлення про загальний вигляд цієї структури, які закріплені законодавчо, тоді як поза межами цього об'єднання визначення окремих елементів може значно відрізнитися. Напрацювання нормативної бази і відповідної практики взаємовизнання є важливим етапом подальшої інтеграції із загальноєвропейськими структурами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика частково висвітлена в роботах українських дослідників. Зокрема, С. Коваленко та Н. Бовтрук проаналізували особливості здійснення процедури нострифікації дипломів у країнах-учасницях ЄС [1]. Л. Шаталова визначила загальний стан із визнанням кваліфікацій, акцентувавши на теоретико-правовому регулюванні цього питання [2]. Л. Харитоненко дослідив сучасний розвиток освітніх технологій та здобуття сучасних кваліфікацій на тлі розбіжностей у підготовці здобувачів освіти в Україні та ЄС [3]. І. Романенко та І. Чаплай актуалізували проблему інтеграції управлінської сфери до реалій сучасного стану визнання дипломів [4]. Водночас не всі проблемні моменти були досліджені – актуальність зазначеної тематики зберігається, зокрема, на фоні потреби в розгляді новітніх документів, що формують рекомендації для подальшої інтеграції національної рамки кваліфікацій України з відповідними європейськими нормами [5].

Мета статті – проаналізувати перспективи визнання українських освітніх кваліфікацій в Європейському Союзі в їх практичному та теоретичному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Визнання професійної кваліфікації, спеціалізації та відповідних дипломів у європейських країнах необхідне задля забезпечення можливості подальшої професійної діяльності українських біженців та мігрантів, основою якої є їхня освіта, здобута на батьківщині. Зважаючи на різноманіття європейських національних законів, насамперед варто зазначити, що єдиних вимог щодо визнання професійних дипломів у країнах-учасницях ЄС загалом не існує [4]. Зазвичай у кожній конкретній державі зацікавлені організації (стейкхолдери) мають право самостійно

визначати професійний рівень аплікантів та визнавати або не визнавати їхню професійну кваліфікацію. Правила визнання українських документів про освіту та відповідних кваліфікацій формуються відповідно до ринку робочої сили в кожній із європейських держав [3]. Подібна система відповідає основним принципам вільного пересування працівників, надання відповідних соціальних послуг та діяльності приватних компаній.

Однак із будь-якого правила є винятки. Зокрема, сформовано певний перелік професій, які все ж таки потребують додаткового підтвердження здобутої освітньої кваліфікації. У разі відмови від проходження встановлених процедур кандидат не матиме права обіймати певні посади та виконувати свої професійні функції в окремих державах Європейського Союзу. Це пов'язано насамперед із проблемами відповідності (адаптації) законодавчих вимог України до тих правил та юридичних документів, що функціонують у межах ЄС. Напевно, цю проблему можна визнати головною в процесі взаємного визнання кваліфікацій [6].

Частково шляхи практичного розв'язання зазначеної проблеми можна простежити на прикладі центральноєвропейських країн, які увійшли до Європейської співдружності. У Польщі, зокрема, базою для визнання кваліфікацій та іноземних дипломів є двосторонні домовленості з іншими країнами. Ще до приєднання до ЄС ця країна мала більше 30 подібних двосторонніх угод, серед яких лише дві пов'язували Польщу з Німеччиною та Австрією (іншими державами, які уже входили до ЄС). Зрештою, стара польська юридична база (зокрема, Закон «Про вищу освіту», ухвалений в 1990 р.) не мала окремих положень стосовно регулювання визнання освітніх кваліфікацій. Лише активне запровадження в Польщі норм Болонської системи пришвидшило цей процес [7, с. 55]. Нові законодавчі норми, ухвалені в 2005 р., орієнтувалися вже на загальноєвропейські зразки, впроваджували ступені «бакалавра» та «магістра» до педагогічного процесу, визначали визнання університетських дипломів та відповідних кваліфікацій інших країн [1, с. 86]. За схожим сценарієм проблема була розв'язана також у Чеській Республіці. Сьогодні, відповідно до міжнародного договору країн Європейського Союзу й України, для визнання освітньої кваліфікації важливим є лише процес нострифікації диплома, тоді як додаткова процедура апостилізації законодавчими нормами не передбачена.

Визнання освітньої кваліфікації та дипломів про вищу освіту, якщо ця процедура необхідна, є прерогативою закладів вищої освіти, в яких є відповідні факультети. Зазвичай ця процедура проводиться безоплатно, процес не виглядає складним: після обрання відповідного університету, який організуватиме розгляд справи щодо нострифікації диплома, заповнюється передбачена для таких випадків заява щодо визнання закордонної вищої освіти

і встановленої кваліфікації. У Європейському Союзі ніколи не існувало кваліфікації «спеціаліст», дипломи про присвоєння якої видавались в Україні [5]. Під час нострифікації усі такі дипломи засвідчуються як дипломи «магістрів» – з цієї причини в заявці потрібна завжди зазначати саме цю кваліфікацію. Дослідження науковців щодо тривалості самої процедури показують, що в середньому нострифікація триває від 15 днів до 3 місяців, але переважно займає не менше місяця. Подібний досвід та розроблення правил організації цієї процедури був би корисним для українського освітнього простору. В Україні розгляд таких справ значно триваліший, хоча його можна було би обмежити, наприклад, 30-ма днями, лише у складних випадках використовуючи більші терміни. У Чеській республіці (у місцевих університетах) розгляд документів та визнання вищої освіти і професійної спеціалізації відбувається протягом 30 днів, хоча інколи цей процес може розтягнутися на декілька місяців [2, с. 148–150].

Як уже зазначалося, окремі спеціальності потребують обов'язкової нострифікації і підтвердження кваліфікації. Насамперед мовиться про медичні професії, які потребують ґрунтовної перевірки здобутої освітньої кваліфікації перед початком професійної діяльності. Така ситуація, наприклад, у Німеччині, де професії медиків, учителів, вихователів, інженерів тощо належать до регламентованих [8]. Схожою є ситуація в Польщі, де медичні працівники з України зобов'язані пройти додаткові курси і тестування (подібне до сучасного українського тесту КРОК).

Водночас потрібно зазначити, що під час повномасштабної російської агресії процес визнання українських кваліфікацій та дипломів в Європі було значно спрощено. Поява чималої кількості біженців з охопленої війною України, їх інтеграція до місцевого суспільства потребувала оперативних рішень, які частково вдалося реалізувати на практиці.

На початку червня 2022 р. було розроблено практичні інструкції щодо пришвидшеного визнання українських освітніх кваліфікацій. Цей крок став відповіддю на російську агресію проти України, появу чималої кількості біженців у ЄС та потребу в їх соціальній та професійній підтримці. Інструкції стали черговим кроком до гарантування українцям прав на продовження освіти та професійне працевлаштування, зокрема відповідно до діючих норм Лісабонської конвенції щодо визнання кваліфікацій вищої освіти [9]. Головна мета такого документу – надання дієвої допомоги європейським закладам вищої освіти та іншим національним освітнім центрам для прискорення нострифікації навчальних кваліфікацій та розгляду відповідних заяв щодо оцінки документів про освіту, які були видані раніше українськими освітніми закладами.

В Інструкціях містяться актуальні описи освітньої системи України всіх рівнів (від початкової до вищої), а також досить докладні відомості про

різновиди українських освітніх кваліфікацій [5]. Посібник також містить рекомендації, які стануть корисними для подальшого перекладу, подолання мовного бар'єру, зокрема щодо перевірки складових елементів присвоєних кваліфікацій, а також – перелік актуальних способів проведення перевірки автентичності документів та кваліфікацій.

Наступним етапом щодо полегшення визнання кваліфікацій в Україні та країнах ЄС став укладений у 2023 р. «Звіт про порівняння європейської рамки кваліфікацій (ЄРК) і української національної рамки кваліфікацій (НРК)». У документі засвідчується подібність між НРК і ЄРК у тому, як вони реалізують можливості в працевлаштуванні, освітніх реформах, використанні результатів освіти, прозорості навчального процесу, перенесення та компаративного аналізу кваліфікацій, а також їх взаємного визнання. Українська рамка кваліфікацій є всебічною і охоплює кваліфікації всіх рівнів і підсекторів освіти й навчання, подібно до більшості національних рамок кваліфікацій та до Європейської рамки кваліфікацій [10]. НРК сприяє внутрішньому й міжнародному визнанню українських кваліфікацій, підвищуючи рівень прозорості та забезпечуючи можливості порівняння й перенесення кваліфікацій. Інструменти НРК відповідають державним освітнім і професійним стандартам, частина з яких іще перебуває в процесі розроблення. Як ЄРК, так і українська НРК підтримують визнання результатів навчання в різних середовищах, включно з формальним, неформальним та інформальним навчанням. Багато країн мають механізми підтвердження в освіті, навчанні, на ринку праці та в некомерційному секторі, але використовують їх менше на ринку праці [5]. Наприклад, українська сторона недавно акредитувала перші кваліфікаційні центри для підтвердження результатів навчання, отриманих у неформальній та інформальній освіті [3, с. 50]. Уже є позитивний досвід такого підтвердження: було офіційно визнано вміння понад 650 українських кухарів, набуті внаслідок неформального або інформального навчання. Використання часткових кваліфікацій було регульовано, хоча їх широке використання ще не відбувається. Також є зацікавленість щодо впровадження мікрокваліфікацій. У межах надзвичайних заходів здійснюється пілотний проект із визначення та розроблення мікрокваліфікацій для відновлення країни.

Водночас експерти радять зосередити увагу також на певних додаткових елементах [5]:

1. Для зміцнення зв'язків між дескрипторами рівнів і результатами навчання певних професій можна звернути увагу на професійну освіту, загальну освіту й уже сформовані професійні кваліфікації.
2. Розміщення рівнів ЄРК у контексті кваліфікацій є найбільш цінною інформацією для кінцевих користувачів і стейкхолдерів. Українські кваліфікації вищої освіти чітко відповідають НРК, але це поєднання відсутнє для всіх інших типів кваліфікацій.

3. У професійній (професійно-технічній) освіті можна було б застосувати додатки до дипломів/свідоцтв і короткі описи результатів навчання, що сприятиме визнанню кваліфікацій у цій галузі.

4. Підтвердження результатів неформального та інформального навчання в Україні розширюється на інші типи кваліфікацій в межах НРК. Тісна співпраця з країнами, що належать до ЄРК, може сприяти обміну досвідом та впровадженню нових розробок, таких як мікрокваліфікації.

5. Існує система забезпечення якості кваліфікацій професійної освіти та загальної середньої освіти, але необхідно більш явно зв'язати її з НРК.

6. Реєстр кваліфікацій в Україні функціонує недосконало і потребує додаткової інформації про кваліфікації та запровадження механізмів постійного оновлення.

7. Потрібно розвивати використання НРК для підтримки професійної орієнтації.

Оскільки в червні 2022 р. Україна стала кандидатом на вступ до ЄС, вона приєдналась і до Дорадчої групи ЄРК. Це означає повне залучення до заходів, пов'язаних із впровадженням ЄРК. Україна може брати участь у проєктних командах, взаємонавчанні та отримувати фінансування національних координаційних пунктів ЄРК через програму Erasmus+. Крім того, Україна може розпочати підготовку для зіставлення своєї НРК з ЄРК. Велике значення має Рекомендація Ради ЄС щодо підтвердження результатів неформального та інформального навчання, а також інші рекомендації, як-от щодо мікрокваліфікацій, професійної освіти й навчання, освіти дорослих. Україну також запросили долучитися до Дорадчої групи Europass і Дорадчого комітету з професійного навчання у контексті розширення Євросоюзу. Зазначені перспективи сприятимуть розширенню можливостей працевлаштування з українськими дипломами в країнах ЄС, прискоренню процесів нострифікації там, де це необхідно [5].

Водночас проблемні моменти продовження інтеграції пов'язані з війною. Російська агресія триває, тому чимало актуальних питань, зокрема щодо визнання українських кваліфікацій за кордоном, відкладено через домінування оборонних питань на порядку денному. Так само важливим аспектом є політика європейських країн, спрямована на адаптацію українців до життя в нових умовах. Бажання урядів дружніх держав допомогти постраждалим дало змогу полегшити бюрократичні процедури нострифікації, однак подальші події поки що важко планувати.

Висновки. Отже, незважаючи на певні розбіжності в поглядах на різні професії та їх значення, поступово відбувається зближення вітчизняного законодавства з європейськими нормами права щодо цього питання. Завдяки зведенню процедур підтвердження освітніх кваліфікацій до нострифікації

дипломів цей процес значно прискорився, особливо зважаючи на те, що процедуру нострифікації здійснюють здебільшого заклади вищої освіти європейських країн. Збереглися особливі вимоги до підтвердження кваліфікації з регламентованих професій (наприклад, лікарів), що потребує обов'язкового додаткового навчання чи складання іспитів. Після початку повномасштабної російської агресії у 2022 р. ситуація з визнанням українських дипломів змінилася. Зокрема, необхідність у працевлаштуванні чималої кількості біженців і мігрантів у Європі поставила на порядок денний розроблення нових європейських документів-інструкцій про визнання їхньої професійної кваліфікації (червень 2022 р.). Навесні 2023 р. сформовано «Звіт про порівняння європейської рамки кваліфікацій і української національної рамки кваліфікацій», загальні положення та рекомендації якого стали важливим кроком для подальшої інтеграції української освітньої системи із європейською. Важливим етапом на шляху до євроінтеграції стало формування плану дій із визнання українських освітніх кваліфікацій, що зафіксоване в цьому документі.

Література:

1. Коваленко С., Бовтрук Н. Здійснення процедури нострифікації в країнах ЄС та Україні. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2021. Вип. 34 (2). С. 84–90.
2. Шаталова Л. Теоретико-правові аспекти адміністративної процедури визнання документів про освіту. *International Scientific Journal*. 2016. № 10. С. 146–151.
3. Kharitonenko L. STEM office of the Ukrainian language of the institution of general secondary education (Ukrainian experience). *Futurity Education*. 2022. Vol. 2(4). P. 44–52.
4. Romanenko Y., Chaplay I. Marketing communication system within public administration mechanisms. *Actual Problems of Economics*. 2016. Vol. 178 (4). P. 69–78.
5. Звіт про порівняння європейської рамки кваліфікацій і української національної рамки кваліфікацій; Європейський фонд освіти. Люксембург: Офіс публікацій Європейського Союзу, 2023. URL: <https://europa.eu/europass/system/files/2023-02/Comparison%20report%20final%20rev%2023-02-2023%20UA.pdf> (дата звернення: 19.05.2023).
6. Bezlutska O., Leshchenko A., Zahorodnia Y., Sherman, M., Tarasenko T., Smyrnova I. Management qualities of the marine cadets. *Journal of Management Information and Decision Science*. 2021. Vol. 24(1). P. 1–12. (date of access: 19.05.2023).
7. Захарченко В. Рамки кваліфікацій у Європейському освітньому просторі. Навчально-методичний посібник. Одеса: НУ «ОМА», 2017. 88 с.
8. Naumenko N. V. Recognition of foreign education qualification in Ukraine. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/51782>. (date of access: 19.05.2023).
9. Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region 1997; UNESCO. 1997. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000111238.page=2>. (date of access: 19.05.2023).
10. Tsekhmister Y. Education of the future: from post-war reconstruction to EU membership (Ukrainian case study). *Futurity Education*. 2022. Vol. 2(2). P. 42–52. <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.28>

References:

1. Kovalenko, C., Bovtruk, N. (2021). Zdiisnennia protsedury nostrifikatsii v krainakh YeS ta Ukraini [Implementation of the nostrification procedure in EU countries and Ukraine]. *Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedagogika- Pedagogical education: Theory and practice. Psychology. Pedagogy*, 34(2), 84–90 [In Ukrainian].
2. Shatalova, L. (2016). Teoretyko-pravovi aspekty administratyvnoi protsedury vyznannia dokumentiv pro osvitu [Theoretical and legal aspects of the administrative procedure of recognition of education documents]. *International Scientific Journal*, 10, 146–151 [In Ukrainian].
3. Kharitonenko, L. (2022). STEM office of the Ukrainian language of the institution of general secondary education (Ukrainian experience). *Futurity Education*, 2(4), 44–52.
4. Romanenko, Y., Chaplay, I. (2016). Marketing communication system within public administration mechanisms. *Actual Problems of Economics*, 178 (4), 69–78.
5. European Education Fund (2023). *Zvit pro porivniannia yevropeiskoi ramky kvalifikatsii i ukraïnskoi natsionalnoi ramky kvalifikatsii* [Report on the comparison of the European qualifications framework and the Ukrainian national qualifications framework]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: <https://europa.eu/europass/system/files/2023-02/Comparison%20report%20final%20rev%2023-02-2023%20UA.pdf> (date of access: 19.05.2023). [In Ukrainian].
6. Bezlutska O., Leshchenko A., Zahorodnia Y., Sherman, M., Tarasenko T., Smyrnova I. (2021). Management qualities of the marine cadets. *Journal of Management Information and Decision Science*, 24(1), 1–12.
7. Zakharchenko, V. (2017). *Ramky kvalifikatsii u Yevropeiskomu osvitnomu prostori. Navchalno metodychnyi posibnyk* [Framework of qualifications in the European educational space. Educational methodical manual]. Odesa: NU “OMA”. [In Ukrainian].
8. Naumenko, N. (2021). Recognition of foreign education qualification in Ukraine, URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/51782>. (date of access: 19.05.2023).
9. UNESCO (1997). Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000111238.page=2>.
10. Tsekhmister, Y. (2022). Education of the future: from post-war reconstruction to EU membership (Ukrainian case study). *Futurity Education*, 2(2), 42–52. <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.28>